

Restriktive reproduktive landskaber

Et etnografisk indblik i lokalt forankrede feminine værdier i Færøerne under forandring

Af Turið Hermannsdóttir

Færøerne er blevet belyst som et samfund, der bygger på traditionelle værdier, hvor familien tillægges stor værdi. Samfundet er “børne-centreret”, som antropolog Firouz Gaini belyser det i sin bog fra 2013 *Lessons of Islands*. Til det har jeg tilføjet, at moderskabet og dét at have børn i Færøerne er en *mér-værdi*. For en kvinde giver moderskabet en særlig social status og omvendt kan dét *ikke* at have børn medføre, at der sættes spørgsmålstejn ved din kvindelighed. Dette er med til at opretholde en prokreativ norm i samfundet. Med udgangspunkt i empiri fra to feltarbejder viser jeg, at kvinder kan omfortolke deres reproduktive dilemmaer og forhandle deres tilhørsforhold som kvinder og borgere ved brug af lokalt forankrede feminine værdier såsom tavshed. Samtidig illustrerer jeg, at der i en turbulent tid, er potentialer for samfundsforandring, som kvinderne afsøger relationelt gennem følelser og gennem forestillinger omkring at høre til.

Dele af den følgende analyse er først produceret i tidsskriftet *Citizen Studies* og lånt her igen.

Moralske landskaber

Geografisk befinder vi os i de barske klippeøer midt i Atlanterhavet, Færøerne, med et befolkningstal på 54.000. Færøerne står midt i en brydningstid, som jeg andre steder har formuleret som et politisk og moralsk *turbulent landskab*. Etnografisk befinder vi os i arbejdet med kvinders erfaring, valg og oplevelser omkring uplanlagte graviditeter og barnløshed. I denne artikel vil jeg, med empiri fra mit afsluttede ph.d.-projekt (2018-2023), samt ny etnografisk indsigt fra forskningsprojektet *Gendered Island Futures* (februar-marts 2024) på Aarhus Universitet, undersøge samfundsforandring gennem lokalt forankrede kønnede følelser og væremåder. Jeg giver indblik i, hvordan tavshed, ambivalente følelser og forestillinger kan rumme agens og forandringspotentialer.

Fra en café med udsigt til
Lagtinget (den hvide bygning)
og en lille rød kiosk.

Oprindeligt kom de norske bosættere i omkring år 800 og bosatte sig på de 18 ubeboede øer. Øerne blev efterfølgende en del af det dansk-norske kongerige. Færøerne forblev under det danske kongerige efter at Norge overgik til Sverige, og fik status som en dansk amt i 1816, ulig Grønland, som havde status som koloni. I 1948 fik Færøerne hjemmestyre, hvilket blandt andet betyder, at *Lagtinget*, svarende til det danske folketing, hvert år overtager administrationen af et politisk område. Relevant for denne artikel, og katalysatoren for den turbulente tid, er den færøske overtagelse af familieanliggender i 2018. I Efteråret 2017 kom det frem i offentligheden, at den lovgivning, som vedrører abort, skulle overtages af det Færøske Lagting i sommeren 2018. Overordnet har Færøernes Lagting retten over alle områder bortset fra udenrigsanliggende, den dømmende myndighed og bankerne (dermed også valuta). For at et færøsk anliggende udelukkende skal være under færøsk beføjelse, kræver det dog at lagtinget overtager både administration af i dette tilfælde abortlovgivningen og de omkostninger, der er forbundet med den. Det var dét, der skulle ske med abortlovgivningen i sommeren 2018, og dermed gik de administrative tiltag i gang. Overtagelsen blev også katalysator for en retorisk respons og debat om lovgivningen fra befolkningen, ungdomspolitikere og medier. *Ung Fyri Miðflokkinn* (Centerpartiets Ungdomskreds), et kristent parti som står for selvstændighed, så overtagelsen som en oplagt mulighed for at diskutere om tiden var mo-

den til at tilpasse den gamle danske lovgivning til færøske forhold. Abortlovgivningen er nemlig skrevet på dansk og til en dansk kontekst. Derudover skulle lovgivningen efter deres overbevisning 'strammes op', altså gøres mere restriktiv. Denne debat vakte forargelse hos en gruppe unge kvinder med kendskab til hinanden fra diverse feministiske grupper, som kommunikerede primært via Facebook grupper. De tog initiativ til at mødes hemmeligt i et af bibliotekets lokaler i Tórshavn. De var forargede, vrede og trætte af den anti-abort retorik, der styrede i Færøerne, og savnede en offentlig og samlet stemme for pro-valg, det vil sige kvinders ret til at vælge abort i Færøerne. De mente, at hvis pro-valg retorikken og diskursen i Færøerne skulle give genklang, måtte man organisere sig. Det første initiativ var at skrive en tilkendegivelse i en lokal avis, *Dimmalætting*. Den printede tilkendegivelse fik over 200 underskrifter i november 2017. Et år efter var der kommet over 1000 underskrifter online. Den samme gruppe unge kvinder organiserede sig under navnet *Frítt Val – Fyri Fríari Abort*, (oversat: Frit Val – For Fri Abort) som blev den første pro-valg abortorganisation i Færøerne. Dette efterfulgtes af mange offentlige events, debatter og mediebevågenhed. Et af deres andre mål var at aftabuisere abort, blandt andet gennem korte abort-historier, som kvinder kunne sende skriftligt anonymt til Frítt Val. I tiden mellem 2017 og 2023 fik debatten om seksuelle og reproduktive spørgsmål i Færøerne stor mediebevågenhed.

Billede taget af forfatter, som fulgte med i afstemmelsen i Lagtinget via sin pc i Danmark.

Skruer vi tiden lidt frem til foråret 2023, kom det frem at Justitsministeren var gået i gang med at forberede de første undersøgende tiltag for at formulere en ny abortlovgivning. De fleste var enige om, at lovgivningen var *ótiðarhóskandi* (utidssvarende). Det, man ikke var enige om i Lagtinget, var hvilken retning lovgivningen så skulle gå i – skulle den gøres mere liberal eller mere restriktiv. Behandlingen for det nye abortlovforslag, som sikrer kvinder over 18 år selvbestemmelse frem til uge 12, gik i gang i foråret 2024, men efter at være kommet til anden behandling blev det nedstemt den 15. maj 2024. En undersøgelse lavet af *Gallup Føroyar*, en virksomhed der

foretager befolkningsundersøgelser og analyser for kunder, viste dog i 2022 at 54% af befolkningen ønskede en mere liberal lovgivning, som skulle give kvinden ret til selvbestemmelse frem til 12. graviditetsuge.

At navigere i tavshed

For at forstå de seneste års offentlige debat omkring abort i Færøerne må vi se på, hvordan færøske kvinder navigerer i spørgsmål vedrørende reproduktion, graviditet og forældreskab. De fleste af kvinderne, jeg talte med under feltarbejdet i 2018-2023, havde på et eller andet tidspunkt holdt deres uplanlagte graviditet og abort hemmelig og tavs. For nogle var aborten stadig noget de ikke talte med nogen om eller 'skjulte som om det var mord', som Mariann, som jeg kalder hende, beskrev det. Mariann havde ikke selv oplevet at blive uplanlagt gravid og havde heller ikke prøvet at få en abort. Hendes erfaring med at kvinder skjulte reproduktive dilemmaer kom fra at have flere veninder, som skjulte deres erfaringer og oplevelser. Da jeg talte med Mariann, boede hun i Danmark. Mariann kunne ikke huske at have fået seksualundervisning i sin skolegang (noget som de fleste +30 årige kvinder fortalte mig, at de ikke kunne huske, heller ikke jeg selv). Hun kunne huske hvordan de kropslige forandringer, sex, beskyttelse og seksualitet var noget hun opfangede gennem snakkene med veninder om deres erfaringer og ellers sladder. Men gennem sladder og tavsheden fandt hun også ud af at sexliv, seksualitet, kropslige forskelligheder eller komplikationer og abort var tabu. Mariann sagde:

“Jeg har en veninde, som blev gravid da hun var 16 år, og hendes læge spurgte hende om hun ville have abort, og jeg har en anden som også blev spurgt af sin læge. Så jeg har ikke oplevet, nogen er blevet nægtet en abort, men det er heller ikke rigtig problemet, synes jeg. Fordi du kan altid bare komme herved [ed.: til Danmark], til et privat hospital og få det gjort. Jeg synes, at problemet er, at du ikke kan tale om det.

Og det handlede ikke kun om abort:

“Jeg synes også bare generelt (...) altså, det der med at lave familie og at have en familie, altså det er så FÆRØSK. Det er ligesom, hvis man siger, jeg vil ikke have børn, så er det bare ‘Altså HVAD SIGER DU?!’, altså, det er lige som om, at der er en eller anden værdi i at have børn. Og jeg har også en veninde, som ikke har kunnet få børn og har været i Island og fået hjælp. Og altså, det siger man bare ikke til NOGEN! Det er så kommet frem senere, men da det stod på, så var det bare noget man ikke skulle fortælle til NOGEN!”

Fra mit nye feltarbejde i Færøerne (fra 2024), blandt barnløse kvinder og par, resonerer samme tabu. I den kontekst er det ikke uforståeligt at kvinder, par og mænd, holder reproduktive dilemmaer, hvad enten det er uplanlagte

graviditeter eller barnløshed, hemmelige eller skjulte fra samfundet. Antropolog og professor Tine Gammeltoft argumenterer for, at valg og levemåder skal forstås som en *søgen efter at høre til* og hvordan det er en menneskelig markør at stræbe efter at høre til. Med inspiration fra Gammeltoft's brug af begrebet 'tilhør', argumenterer jeg for, at kvinder opnår særligt to ting, ved at forholde sig tavse til deres reproduktive dilemmaer. Tavsheden omkring abort og fertilitetsbehandling kan forhindre, at der skabes tvivl om ens kvindelighed som potentiel mor, som pointeret ovenfor. For det andet kan tavsheden også forstås som manglende sandfærdighed da mange kvinder i Færøerne eksempelvis lyver om deres grund til at søge om abort. Fordi hvis kvinden taler åbent om, at hun ønsker en abort, og reelt ikke opfylder nogle af kravene for at få en legal abort, vil lægen ikke kunne tildele adgang til abort, da lægen er i fare for at miste sin autorisation. Således giver tavsheden, i en bred forstand, både mening i nutiden helt praktisk, da den kan bidrage til at sikre adgang til abort og i fremtiden i den forstand, at reproduktiv tavshed kan beskytte kvinders kvindelige værdi. Bag tavsheden gemmer der sig imidlertid komplekse følelser forbundet med familiedannelse og reproduktion. Disse følelser har jeg forsøgt at nærme mig undervejs i mit feltarbejde, med henblik på at forstå de forhandlinger og ambivalenser, som gemmer sig i spørgsmål om reproduktion blandt færøske kvinder.

At skrive om følelser

For at nærme mig en forståelse af tabuiserede emner som abort og ufrivillig barnløshed har jeg under mit feltarbejde været inspireret af narrativ interviewmetode og livshistorie-interviews. Narrativ teori argumenterer for, at historiefortælling er både produktiv som en analytisk ramme, men også som et værktøj, noget som *gør* noget. Michael Jackson skriver eksempelvis i 2008 at

“Forestillingen om, at historier krydser, bryder og udvisker de grænser, der afgrænser politiske og etiske rum i vores daglige liv, er mere end blot en talemåde. At sige, at fortælling bevæger os, transporterer os, fører os væk eller hjælper os med at undslippe undertrykkelsen af vores virkelige liv, er at anerkende, at historier ændrer vores oplevelse af, hvordan tingene er” (oversat med AI).

Indenfor feministisk teori finder man samme perspektiv, hvor historier og historiefortælling tilegnes agens. Helene Cixous skrev i 1976 således:

“Kvinder skal skrive sig selv: skal skrive om kvinder og bringe kvinder til skriften, hvorfra de er blevet drevet væk lige så voldsomt som fra deres kroppe (...) Kvinden skal sætte sig selv ind i teksten – som i verden og i historien – gennem sin egen bevægelse.” (oversat med AI)

Foto taget af forfatter i bussen, på vej hjem fra et interview. Passerer stranden i Tórshavn.

Inspireret af både antropologien og feministisk teori forsøger jeg altså med kvinders fortællinger at give plads til ufortalte narrativer og komplekse følelser. Jeg forsøger at spørge ind til hvordan vi kan forstå dem som en del af en samfundsforandring. For at gøre det har jeg fundet inspiration i affektteori, hvor følelser bliver taget alvorligt og anset som intelligente. Med inspiration fra Sarah Ahmed, forstår jeg følelser som noget, der *gør* noget, i stedet for passive og irrationelle. Samtidig med at de informerer subjektive oplevelser, er de også et socialt sprog og værktøj til at navigere i sociale sammenhænge. Følelser kommunikerer til andre kroppe og sociale sammen-

Foto taget af forfatter fra en gåtur. Et billede af to bygninger klods op ad hinanden, hvor den ene bygning er et hus, med tørret fisk som hænger oppe, og den anden bygning er en skønhedsklinik, hvor de reklamerer med blandt andet fedtfrysning.

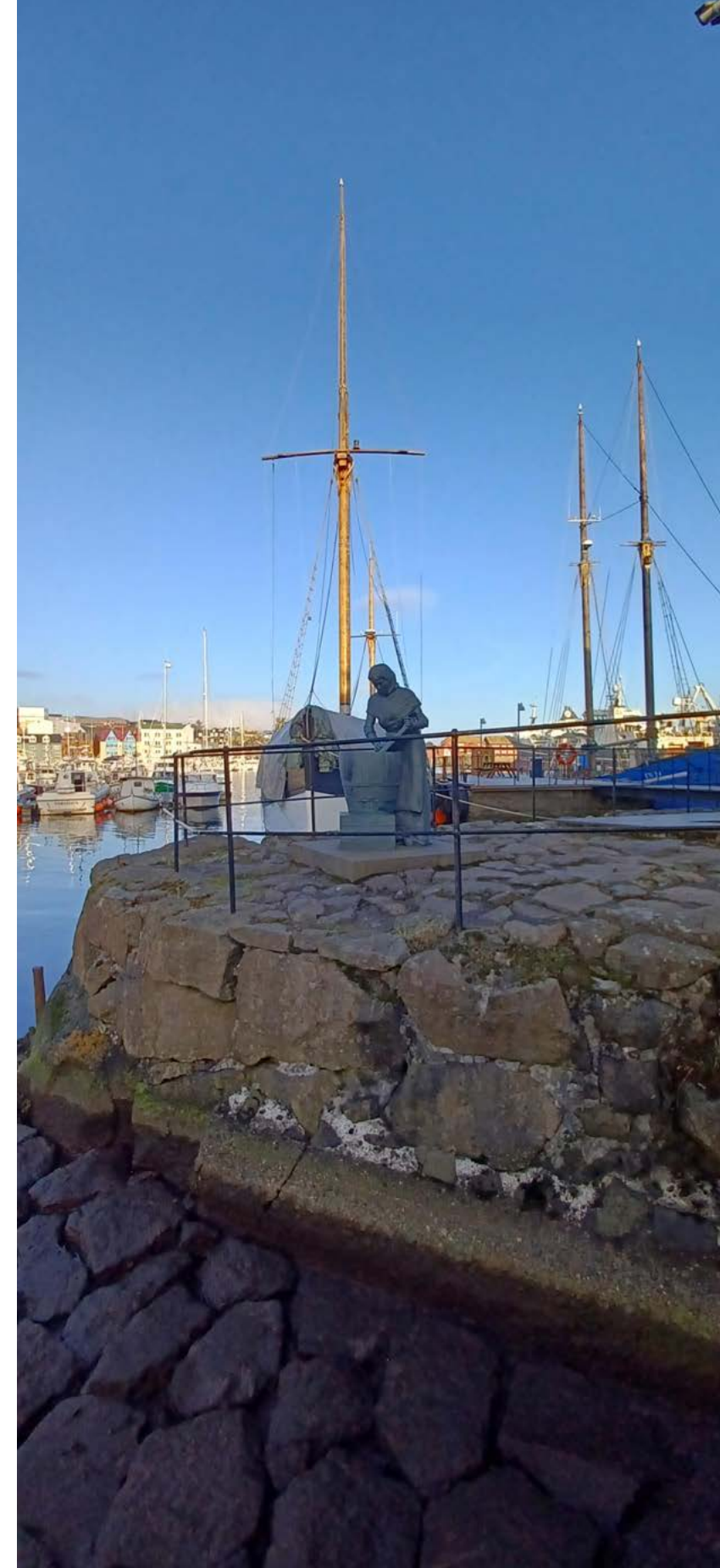
hænge. De genspejler samtidig en *modreaktion*, som kommunikerer tilbage og informerer om oplevelser og interaktioner. Således er følelser aktive, meningsfulde og socialt intelligente. I det følgende afsnit vil jeg zoome ind på Barbaras fortælling. Barbaras historie åbner op for en analyse af hvordan følelser og valg i forbindelse med reproduktion er forbundet til oplevelsen af at høre fysisk såvel som moralsk til et særligt sted.

Ambivalente følelser og relationelle forhandlinger om at høre til stedmæssigt og moralskt

Barbara havde i sin tidlige ungdom været overbevist om, at hun ville have valgt en abort, hvis hun blev uplanlagt gravid. Barbara havde boet i udlandet meget af sin barndom og en del af den i et progressivt land med en liberal abortlovgivning og pro-LGBT politikker. Hun husker tilbage til da hun flyttede tilbage til Færøerne, og hvordan hun følte at hun “mødte et meget konservativt Færøerne”, som hun sagde, mens hun selv havde en liberal holdning til kvinders kropslige selvbestemmelse og LGBT rettigheder. I sine sene teenageår, blev Barbara gravid og der stod det pludselig ikke så tydeligt for Barbara om hun skulle have en abort eller ikke.

“Altså, eftersom det er noget der ligger så dybt i os, som færinge, så har det påvirket mig, du ved (...) ikke sandt, altså (...) fordi, på en eller anden måde, så ville jeg have en abort, dengang, men jeg kunne ikke! Det lyder så forfærdeligt, når man siger det (...) og det er skamfuldt at sige det, at jeg ville have en abort, men jeg gjorde det ikke [fik abort] (...) du ved.”

Billede taget af forfatter på vej til interview. En statue af en kvinde som arbejder med fisk, nede ved kajen.

Barbara's kropssprog ændrede sig en hel del da hun begyndte at tale om det. Hun vendte sig mere ind mod sig selv og der var mange pauser i hendes udsagn. Det var tydeligt for mig at vi bevægede os ind i et ubehageligt og mere komplekst sted i hendes narrativ. Det at der opstår ambivalente følelser, når man ender i en anden situation end den man tidligere havde forestillet sig at stå i, er ikke ukendt for os mennesker. Men ambivalensen om at ønske at vælge abort og alligevel ikke gøre det, bunder i dette tilfælde i noget andet. Det handler nemlig om at høre til i samfundet, både stedsmæssigt og moralsk.

“Jeg har ofte tænkt på hvordan livet kunne have været, hvis jeg ikke havde fået barnet. Altså, det var jo ikke min plan [at få barn på det tidspunkt]. Overhovedet. Jeg føler at jeg havde en mulighed, men, på samme tid at jeg ikke havde. Og det er præcist ‘på samme tid at jeg ikke havde’ som sikkert er (indånder dybt) noget jeg er blevet influeret af af det færøske samfund. Altså, min tankegang er blevet formet, på en eller anden måde. Altså... ubevidst... altså det ligger jo i ordet (...) at tage fosteret.”

Det som Barbara her henviser til er, at på færøsk er der to, til tider konkurrerende, ord for abort. Det ene er *abort* og det andet er *fosturtøka*. Kritikken om ordet *fosturtøka* bygger på at det er et normativ ladet og meget illustrativt ord, direkte oversat til ‘at tage fosteret’. Hvorimod kritikken af ordet *abort* er, at det til dels er et lånt ord og dermed ikke har færøsk oprindelse. Samtidig fraskriver ordet abort betydningen af fosterets værdi ved ikke at nævne det. For Barbara har diskursen om at ‘tage fosteret’ præget hendes tankegang, da det for hende kan være svært ikke at opleve det som at tage livet på et levende menneske (fosteret). Kønsskriver Sarah Ahmed introducerer i 2010 konceptet ‘*melancholia*’ til brug i en anden empirisk kontekst omhandlende LGBT-personer, men alligevel kan man drage nytte af det i denne kontekst. Ahmed forklarer at et tab som ikke er socialt anerkendt, producerer en følelse af skam, som inducerer en tilstand af melankoli. På den måde sørger Barbara over det liv, som kunne have været. Hun sørger over de udfordringer og tab det unge moderskab havde med sig, men hun sørger også over en forestilling om sig selv, som endte med at være anderledes. Til en anden begivenhed et år senere, kom hun op til mig og sagde: “Havde det været muligt [red. moralsk set], havde jeg ikke fået min førstefødte”. På den måde er melankolien et udtryk for en længsel efter den person, hun havde forestillet sig at være, men også en skam over at føle det.

Barbara kom ikke fra, hvad hun beskrev som den “typiske færøske familie”. Her henviser hun til de tætte familieforhold og rollen som den ældre generation af kvinder har i familierne. Bedstemødre, *ommur*, bliver tit til delt en central rolle i familier, én som samler hele familien, fra kernefamilien til den udvidede familie (fætre/kusiner, gran-gran-fætre/-kusiner, onkler, tanter, og så videre).

“Der er en anden måde at være mor og bedstemor på i Færøerne, som ikke er på samme måde andre steder, du ved. Og dem, der ikke har de mødre og bedstemødre, de går glip af noget, på en måde. Hvor mange kender du måske ikke, som er taget hjem til deres bedstemødre efter skole hver dag?! Altså, jeg har aldrig haft det forhold til min bedstemor. Og på den måde har jeg savnet det. Og så, har jeg tænkt, skal jeg sørge for at jeg bliver den bedstemor (griner lidt), hvor man kan komme hver dag, og (...) du ved.”

Selv om kroppe er afgrænsede via love, bliver deres kropslige afgrænsninger også tydeliggjort og forhandlet gennem relationer eller indbyrdes sammenhænge, herigennem rollen som bedstemor. Bronwyn Davies skriver fra et krop/landskab-relations perspektiv og argumenterer for, at steder/landskaber påvirker (u)mulighederne af oplevelser. Med henvisning til dette bliver det i ovenstående citat tydeligt, hvordan Barbara omfortolker sine tab og afsavn og i stedet ser dem som noget, der muliggør hendes indtræden i et kulturelt og moralsk fællesskab og samtidig kompenserer for et relationelt afsavn i den tidlige barndom. Igennem sine forestillinger og stræben efter en kulturelt bestemt rolle som bedstemor, demonstrerer og forhandler Barbara kropsligt sit tilhør ved at genindskrive sig i historien som en bestemt forestilling om det at være bedstemor. Samtidig vidner ambivalensen i Barbaras fortælling om muligheden for at forestille sig et Færøerne, der rummer alternative livsformer og -valg.

Turbulens: Forestillinger som transformerende

Jeg har belyst tiden i Færøerne som en turbulent tid i det politiske og moralske landskab. Samtidig har jeg vist, hvordan de kvinder, jeg mødte under mit feltarbejde navigerer i ambivalente følelser og hvilke motivationer, de har for at forholde sig tavse. En illustrering af ambivalens og tavshed alene kan fremstille ø-samfundet som værende uden udvikling og forandring, men hertil argumenterer jeg for, at netop turbulensen påvirker kvinders forståelse af sig selv som kvinde og borger og giver mulighed for forestillinger om et potentielt andet samfund, hvor der er plads til deres valg og livssituationer. Sådanne forestillinger har blandt andet Monika, som var 23 år, da hun for cirka 15 år siden fandt ud af at hun var uplanlagt gravid. Dengang skulle hun gå en svær vej for at få adgang til abort. Hun gik fra læge til læge, indtil hun fik adgang til abort. Som Monika selv kaldte det, tog hun på “lægeshopping”. Hun er en af de kvinder, som ikke taler om hendes uønskede graviditet og abort, og som støtter Frítt Val's aktivisme, men ikke offentligt. Hun sagde:

“Tiderne var anderledes dengang. Det var før alt det med ‘min krop, mit valg’ [red: henvisning til et Frítt Val slogan] og kvindebevægelserne. Fordi jeg har tit tænkt, at én dag, når det er passende, så fortæller jeg min

historie på en scene. Fordi jeg ikke vil være den eneste, som står tilbage... 'de her stakkels kvinder, som gennemgår dette og kravler tilbage til Pro Vita, som tager sig af dem'. Ikke sandt? Det er forestillingen. Man har ofte overvejet bare at rejse sig op og sige 'Nej! Det var ikke sådan det var. Det her skete, og det var noget lort, men så kommer man videre'. Så det er ligesom, at have den side med. Særligt nu, når alt er så åbent og folk fra Frítt Val spørger efter flere historier.”

Monika følte den førømtalte turbulens på egen krop og det påvirkede hendes forestilling om et nyt muligt færøsk samfund og en ny måde at høre til. Monika's historie er ikke et enkelttilfælde. Samtlige kvinder, jeg talte med, nævnte Frítt Val's aktivisme og en sansning af en 'bevægelse'. Disse kvinder var ikke nødvendigvis dem, der støttede Frítt Val offentligt, eller var en synlig del af denne bevægelse. Men den turbulente tid tilbød dem en mulighed for at forestille sig nye tilhør, som transformerede deres oplevelse og forståelse af sig selv.

Reflekterende ord om modstand og forandring

Kvinderne, jeg har præsenteret i denne artikel, har ikke gjort ekspressivt modstand. I stedet er modstanden og forhandlingerne blevet afsøgt igennem deres forestillinger, relationer og følelser. Kvinderne har gjort brug af den tavshed, de allerede var underlagt, og vendt den til deres fordel. Dette har de gjort ved både at lyve om deres grund til at søge om abort og ved at forholde sig tavse omkring selve aborten, graviditeten og endda deres seksuel aktivitet for at ikke risikere at miste deres sociale og kvindelige værdi i det moralske landskab. I længslen efter at høre til forestiller de sig nye tilhørsforhold for eksempel ved at tilegne sig en status som 'den rigtige' bedstemor. De tester også, i stilhed, et nyt samfund og nye muligheder for at høre til og måske engang at være dem, der siger fra. Med andre ord, viser jeg at kvinderne tester mulige virkeligheder, tilhør og selvforståelse, igennem lokalt kulturelle normer om femininitet, så som ambivalente følelser, tavshed og relationer. På den måde er disse kvinder også en del af historien og forandringen både i hjemmet, i deres egen selvforståelse og i det færøske samfund.

Alle fotos af forfatteren.

Forslag til videre læsning

Hermansdóttir, Turið (2022). Maneuvering in Silence: Abortion Narratives and Reproductive Life Histories from the Faroe Islands. *Medical Anthropology*, 41(8), 810-823. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01459740.2022.2115368>.

Hermansdóttir, Turið (2023). *Reproductive manoeuvring: an ethnographic study about women's abortion and other reproductive experiences in the Faroe Islands*. (1. Edition). Research Centre in Health Promotion, Roskilde University.

Gaini, Firouz (2013) *Lessons of Islands: Place and identity in the Faroe Islands*. Fróðskapur: Tórshavn.

Om forfatteren

Turið Hermansdóttir er postdoc ved Institut for Antropologi på Aarhus Universitet. Hun har stor forskningserfaring i spørgsmål om reproduktiv og seksuel sundhed og rettigheder. Tematisk udforsker hun områder såsom tilhørsforhold, medborgerskab, forandring og moral. Det, der tiltrækker hendes opmærksomhed, er uligheder og grænser, det uretfærdige og de levede erfaringer. Hendes seneste ph.d.-projekt undersøger ufortalte reproduktive historier i forbindelse med den restriktive abortlovgivning på Færøerne. I øjeblikket er hun postdoc i Gendered Island Future-projektet, som udforsker krydsfeltet mellem moderskab og social forandring i en ø-kontekst.